

Flora
Turner-
Vučetić

Dubrovački motivi u opusima Marianne i Adriana Stokesa

Utmost Fidelity: The painting lives of Marianne and Adrian Stokes

Wolverhampton Art Gallery, 30. 1. – 3. 4. 2009.

The Atkinson Art Gallery in Southport, 11. 4. – 12. 6. 2009.

The Mercer Art Gallery, Harrogate 26. 6. – 6. 9. 2009.

Penlee House & RCM, Penzance 19. 9. – 28. 11. 2009.

AUTORICA IZLOŽBE: Magdalen Evans

Tijekom priprema za izložbu “Krajnja vjernost: slikarski životi Marianne i Adriana Stokesa” kontaktirali su me iz muzeja u Wolverhamptonu za pomoć u identificiranju slike pod naslovom *Islands of the Adriatic*, za koju piše da prikazuje njima nepoznato mjesto “Cravosa”. Bio je to nesumnjivo krajolik slikan u Gružu, što me potaknulo na podrobnije proučavanje opusa engleskog slikara Adriana Stokesa (Southport, 1854. - London, 1935.) i njegove supruge Marianne, Austrijanke, rođene Preindlsberger (Graz, 1855. - London, 1927.).

Supružnici Stokes proveli su veći dio svoga zajedničkog života na putovanjima uglavnom zemljama Austro-Ugarske Monarhije, a kako su bili financijski dobro zbrinuti, mogli su se potpuno posvetiti umjetnosti. Svaka njihova izložba po povratku s putovanja bila je osvježenje ne samo za britansku publiku već i za ljubitelje njihove umjetnosti u Americi, Australiji i Novom Zelandu. Kritičari su s oduševljenjem pisali o novim slikama koje su kupovali kolekcionari diljem svijeta.

No ukusi se mijenjaju i njihova je umjetnost pomalo pala u zaborav.

Marianne je bila jedna od vodećih umjetnica viktorijanskog doba u Engleskoj, a njezin suprug, Adrian, s kojim je bila u braku više od 40 godina bio je ugledan član Kraljevske umjetničke akademije. Sreli su se u progresivnoj umjetničkoj koloniji u Pont-Avenu i vjenčali 1884. u Grazu. Počeli su zajedno izlagati od 1900. godine. Izlagali su u značajnim galerijama diljem svijeta. Mnogo su putovali i objavili knjigu o Mađarskoj koju

su ilustrirali svojim slikama, a u tekstu saželi iskustva pet raznih posjeta.¹ Tijekom jednog od najranijih putovanja, 1905. godine posjetili su i Zagreb, Rijeku i Dubrovnik.

Opisuju kako su nekoliko puta iz Mađarske prešli u Hrvatsku na putu za Rijeku koju su posjetili kao jedinu luku pod mađarskom upravom. Rijeka ih nije impresionirala, zaključili su da je poput drugih lučkih gradova na jugu Europe. U luci slikovite brodice, novi parobrodi, na obali zgrade širokih fasada pred kojima su kavane gdje ljudi uživaju sjedeći za okruglim stolicima. Primijetili su da nema mnogo antičkih spomenika, jedino jedan rimski slavoluk, koji nije od posebnog značaja, a navodno je podignut u čast Klaudija II. te da se Rijeka može podičiti modernim zgradama i slavnom tvornicom torpeda “Whitehead”. Vijugavom su se cestom popeli do svetišta gospe od Loreta i zaključili da mnogi Mađari hodočaste u Rijeku, ali vjerojatnije je da dolaze zbog obale nego zbog svetišta.²

Adrian nadalje piše da su ostali samo jedan dan u gradu koji Hrvati zovu Zagreb, Mađari Zágráb, a svi ostali Agram. Divili su se gotičkoj katedrali koja je bila obnovljena nakon potresa, bilo im je žao što radnici ruše kule i zidove koji su odoljeli potresu 1880. samo zato da bi se bolje vidjela katedrala. Zadivila ih je i gotička crkva Sv. Marka na Gornjem gradu. Iz vlaka su s užitkom proma-

¹ ADRIAN STOKES, *Hungary*, A&C Black, London, 1909, 315 str., 75 c-b ilustracija.

² Ibid str. 161.

↑ Marianne Stokes, *Bogorodica s djetetom* (Madonna and Child), 1905., tempera na dasci, Wolverhampton Art Gallery

trali seljake u vrlo lijepim nošnjama, žene odjevene u snježno-bijelu plisiranu lanenu odjeću, na glavi im crvene ili narančaste marame, a rukavi i jakne bogato vezeni. Divili su se pejzažu uz Kupu.³

Imala sam prilike razgovarati s Magdalen Evans, autoricom izložbe i popratne monografije⁴ i pogledati privatnu zbirku koju je naslijedila kao njihova pra-, pranećakinja, jer Marianne i Adrian nisu imali djece.

Među skicama koje se nalaze u njezinoj zbirci nismo pronašli još motiva iz Dalmacije, ali mi je gospođa Evans pokazala rukom pisanu bilješku u kojoj Adrian piše da je model za *Bogorodicu s djetetom*, najpoznatiju

³ Ibid str. 159.

⁴ MAGDALEN EVANS, *Utmost Fidelity, The painting lives of Marianne and Adrian Stokes*, Bristol, Sansom & Company Ltd., 2009., 170 str., Hardback: ISBN 978-1-906593-01-8; Softback: ISBN 978-1-904537-85-4.

sliku Marianne Stokes, bila mlada žena iz Dubrovnika, a odjeća je inspirirana dubrovačkom nošnjom. Slika je nastala 1905. godine za vrijeme ili neposredno nakon njihovog boravka u Dubrovniku. Bogorodica je odjevena u crvenu haljinu koja se jedva nazire pod teškim, bogatim, ornamentalnim zlatovozom. Ogrnuta je crvenim plaštem s crnom podstavom kojim je zakrilila dijete omotano bijelim povojem i natkriveno prozirnim velom. Oko glave Bogorodice, pažljivo složenim naborima omotana je marama od bijeloga, štirkanog platna u stilu koji je kombinacija dubrovačke nošnje i oglavlja srednjovjekovne plemkinje. Svetokrug Bogorodice i djeteta kao da je satkan od finoga, prozračnog tkanja. U pozadini, od lukova ogoljelih grana trnovite divlje ruže satkala je mrežu koja je u suglasju s dinamikom kružne kompozicije oglavlja i zlatnog ornamenta na haljini, a u kontrapunktu s čvrstom, trokutnom kompozicijom čitavog lika. Marianne Stokes je poput renesansnih majstora simbolično koristila bilje: trnje kao simbol patnje i žrtve, a osušena biljka s kiticama sjemenki je simbol plodnosti. Sačuvana je i skica za tu sliku, na kojoj je ista nježna, lijepa, mlada djevojka velikih plavih očiju, sjetnog pogleda ali bez djeteta u naručju. Slika je postala poznata diljem svijeta kada ju je britanska pošta *Royal Mail* koristila kao marku za božićne pošiljke 2005. godine. Kardinal Keith O'Brien čestitao je upravi pošte na odabiru slike i poručio im da je te marke stavio na čestitke koje je uputio na adrese stotinu i osamdeset kardinala diljem svijeta, a uza specijalnu filatelističku oмотnicu i Papi Benediktu XVI. Reproducirana je i na plakatima i pozivnicama za četiri izložbe koje se održavaju tijekom ove godine.

Još jedna slika religiozne tematike vezana je uz njihov boravak u Dubrovniku zimi 1905. godine. *Bogorodica s djetetom i simbolima* je klasična kompozicija, u stilu talijanskih renesansnih majstora. Bogorodica je, kao što je to bilo uobičajeno, ogrnuta modrim plaštem i u bijeloj haljini, svetokrug je sjajan zlatni krug. Uz nju je ljiljan, cvijet Blažene Djevice Marije, znak čistoće, Bezgrešnog

začeca, a na kamenoj ogradi naranča, simbol čednosti i velikodušnosti. Ali ova klasična Madona smještena je u realan, a ne simboličan krajolik, na dubrovačku terasu nekog od ljetnikovaca, a u pozadini iza uzdignutih čempresa, nazire se grad Dubrovnik okružen plavetnilom mora.

I dok su interijeri dubrovačkih crkava i ljepota lokalnih djevojaka inspirirali Marianne da slika religiozne motive, Adrian se predao krajoliku. Uz već spomenutu vizuru Gruža, naslikao je još nekoliko lijepih pogleda na Dubrovnik. Kritičar časopisa *Illustrated London News* objavio je vrlo povoljnu kritiku njihove zajedničke izložbe u uglednim *Leicester Galleries* 1907. godine. Između ostalog napisao je: *Gospođa Stokes nam je donijela divne studije ljudi, a gospodin Stokes je naslikao značajne pejzaže ove zemlje izvanredne ljepote. Njezine nošnje i planine, djeca i li-vade jednako su slikoviti, te izložba u Leicester Galleries ima svježinu i šarm koji nam više ne mogu pružiti već davno potrošeni slikarski motivi Cornwalla i Fontainebleaua. Kritičar dnevnika The Times također hvali njihove motive Dalmatinske obale.*

Sliku *Islands of the Adriatic* Adrian je reproducirao u svojoj knjizi *Landscape Painting*⁵ uz komentar da je to *pogled prema sjeveru, prema brojnim otocima koji se pružaju uz obalu u beskrajnim varijantama divnih obrisa. U vedro jutro prelijevaju se prekrasne boje.*

Ti su lirski pejzaži Dubrovnika bili očito vrlo popularni. Nije baš poznato u širim krugovima da su doslovno "na mala vrata" ušli u odaje kraljevske obitelji. U minijaturnoj verziji vise na zidu najvećega i najluksuznijeg salona u najljepšoj kući lutaka na svijetu. To je kuća lutaka kraljice Mary (1867. – 1953.) koja se i danas može vidjeti u zbirci dvorca Windsor. Projektirao ju je slavni britanski arhitekt Sir Edward Lutyens 1921. godine kao idealnu kraljevsku palaču u stilu klasicizma. Pozvao je tisućpetsto najboljih majstora, obrtnika, primijenjene i likovne umjetnike, čak i književnike, da doprinesu opremi dvorca koja je trajala dvije godine. Sve je

↑ Adrian Stokes, *Otoci na Jadranu* (Islands of the Adriatic), ulje na platnu, Harris Museum and Art Gallery, Preston, 1906.

napravljeno u omjeru 1:12, tako da je postignut savršen sklad i kada gledamo fotografije interijera teško je povjerovati da to nije snimak iz prave kraljevske palače. Korišteni su najdragocjeniji materijali i najsuvremenija tehnologija. Liftovi rade, provedena je struja, u mramornim kupaonicama teku topla i hladna voda, a u podrumu su minijaturne boce punjene finim vinima i alkoholnim pićima. U knjižnici su knjige koje su specijalno za ovu priliku napisali slavni britanski književnici, a uvezali ih vrsni majstori. Na zidovima freske i slike najboljih slikara, na postamentima skulpture članova Kraljevske akademije. Među tim minijaturnim blagom u salonu s prijestoljima za kralja i kraljicu nalaze se i sjećanja na boravak u Dubrovniku Adriana Stokesa, četiri minijaturne slike, po dvije sa svake strane mramornog kamina, a Mariannin portret malog djeteta na papiru skriven je od dnevnog svjetla u ladici specijalnog ormarića za crteže i akvarele u minijaturnoj knjižnici.

Sigurno je da će ova prva zajednička retrospektiva koju je pripremila Magdalen Evans i niz predavanja o njihovoj umjetnosti potaknuti zanimanje novih generacija za slikare koji su, sudeći po naslovu izložbe, bili potpuno posvećeni i vjerni jedan drugome, slikarstvu, svojem krugu prijatelja i pronalženju ljepote u licima ljudi i u njihovom prirodnom okolišu. ✕

⁵ ADRIAN STOKES, *Landscape Painting*, Seeley, Service and Co, London, 1925.